

Μία γλώσσα χωρίς μία λέξη

Του Τακη Καμπυλη

Οποιος σήμερα ανηφορίσει στα Εξάρχεια την Τσαμαδού, προς τα βόρεια και ανατολικά, πιθανόν να ακούσει από υπέργηρους κατοίκους της περιοχής συνομιλίες σε μία γλώσσα σαν αυτή για την οποία λίγα χρόνια πριν γιατροί κεντρικού αθηναϊκού νοσοκομείου σημείωναν στο βιβλίο κίνησης με αφορμή την εισαγωγή ηλικιωμένης ασθενούς με ελληνική ταυτότητα: «Αδύνατη η συνεννόηση στα ελληνικά» (από έρευνα του ιστορικού Λάμπρου Μπαλτσιώτη).

Ρήγας Φεραίος, Γεωργάκης Ολύμπιος, Θεόδωρος και Αλέξης Γρίβας, Γεώργιος Σίνας, Σίμων Σίνας, Νικόλαος Στουρνάρης, Γεώργιος Σταύρου, Ιωάννης Κωλέπης, Κωνσταντίνος Ζάππας, Γεώργιος Αβέρωφ, Σπυρίδων Λάμπρος, Ευάγγελος Αβέρωφ - Τσιτσίκας, Αθηναγόρας ο Α΄... Όλοι αυτοί Βλάχοι και η «άγνωστη γλώσσα» η βλάχικη. Όμως ποια είναι η ιστορία των Βλάχων; Των συμπατριωτών μας; Ετυχε απλώς να μιλούν κάποια διαφορετική γλώσσα;

Μέχρι σήμερα η ελληνική βιβλιογραφία είχε αποδειχθεί φειδωλή. Και -ως συνήθως- αυτάρκης σε συγγράματα που -παρότι επιστημονικώς ανεπαρκή- φρόντιζαν να κλείνουν με επιθυμητές (;) «αλήθειες» το θέμα.

Όμως ένας νέος επιστήμονας, Αυστριακός, ο Thede Kal, πήρε σβάρνα τα βαλκανικά βλαχοχώρια μάζεψε υλικό και μετά έριξε μια μεγάλη βουτιά σε αρχεία και βιβλιογραφία.

Στις 28 Μαΐου 2002, το επεισόδιο που δημιουργήθηκε στην έκθεση βιβλίου στη Θεσσαλονίκη δεν πήρε διάσταση. Περίπου 100 άτομα επιτέθηκαν στο περίπτερο της Φυρομιάς και «απαλλοτρίωσαν» βιβλία βλάχικων εκδόσεων της γειτονικής χώρας.

Το περίεργο είναι πως οι «εθνικοί λόγοι» που προέβαλλαν οι «100 αγανακτισμένοι» δεν υπήρχαν.

Η βλάχικη καταγωγή στην Ελλάδα, όχι μόνο δεν διεκδίκησε, αλλά απεναντίας λειτούργησε «εθνικά» ως «παράδειγμα προς μίμηση» για τις υπόλοιπες καταγωγές (ή μειονότητες). «Εμείς χτίσαμε την Ελλάδα, είμαστε δύο φορές Έλληνες», καταγράφεται ως συνηθέστερη η απάντηση στην έρευνα του Kal στα βλαχοχώρια. Τότε γιατί τέτοια φτώχεια ερευνών και βιβλιογραφίας για τους «Αρμάνους» όπως (σύμφωνα με τους ειδικούς αυτοαποκαλούνταν και) αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία;

Ο Thede Kal δεν είναι στρατευμένος επιστήμονας και δεν προκρίνει σχετικές απαντήσεις. Συνάγονται εμμέσως. Από ένα συναρπαστικό οδοιπορικό στα βουνά της βαλκανικής ενδοχώρας, γεμάτο μουσική, μνήμες και πολέμους.

Αν υπήρχε ο Έλληνας Ιβο Αντριτς, πιθανόν σήμερα να τους παραλληλίζαμε με τους άγνωστους Χαζάρους.

Σε τουλάχιστον δύο περιπτώσεις (αυτά δεν αναφέρονται στην έρευνα του Thede Kal) και σε δύο περιοχές το ελληνικό κράτος χρησιμοποίησε τους Βλάχους (στο τέλος του Εμφυλίου) για να εποικίσουν δύο «ευαίσθητες» περιοχές: Τη Φλώρινα (κυρίως γύρω από την Πρέσπα) και τα βόρεια της Θεσσαρωτίας. Οι νέοι κάτοικοι, οι «αρβανιτόβλαχοι» (η ονομασία υποδηλώνει περισσότερο τον ημινομαδικό χαρακτήρα αυτών των πληθυσμών) αντικατέστησαν τους Σλαβομακεδόνες και τους Τσάμηδες. Σε τέτοια δύσκολα χρόνια, σε τόσο ευαίσθητες περιοχές αυτή η επιλογή, αν μη τι άλλο, υποδήλωνε την εμπιστοσύνη των τότε ελληνικών αρχών στην εθνοπροσύνη των συγκεκριμένων πληθυσμών.

Δεν ήταν η τελευταία φορά. Μέχρι μια πενταετία πριν, το ελληνικό προξενείο στην Κορυτσά είχε εφαρμόσει το λεγόμενο «βλαχόμετρο». Δηλαδή όσοι αποδείκνυαν ότι γνωρίζουν τη «βλάχικη» αναγνωρίζονταν ως «Βορειοηπειρώτες». Σήμερα αυτή η τακτική έχει

εγκαταλειφθεί στην Αλβανία, αλλά άρχισε -πρόσφατα- η εφαρμογή της στη Φυρομία.

Ωστόσο, ο Thede Kal ασχολήθηκε με άλλα πράγματα. Στην έρευνά του κατέγραψε τη βλάχικη διασπορά στους αιώνες. Από τον σημερινό χώρο, την Αλβανία, τη Φυρομία, τη Σερβία, την Κροατία, τη Βουλγαρία, την περιοχή του Βοσπόρου και -βέβαια- τη Ρουμανία και τη Μολδαβία.

Η γλώσσα λατινογενής που μιλήθηκε από (πιθανότατα) ιλλυρικά και θρακικά φύλα. Οι αναφορές περί «Βλάχων» εντοπίζονται στο Βυζάντιο ήδη από τον 8ο αιώνα.

Το πρώτο κείμενο στα βλάχικα (με ελληνική γραφή) εντοπίζεται σε μία εικόνα το 1731: «Βήγγιρε Μούμαλ του μνεζί ώρα τρενοί πεκικότσιλοι» (Θεοτόκε Παρθένε, πρέσβευε υπέρ ημών των αμαρτωλών)

Στην αρομανική γλώσσα δεν υπάρχει η λέξη «έθνος». Και οι μεταγενέστερες προσπάθειες δανεισμού από τα ελληνικά ή τα ρουμανικά είναι μάλλον αποτυχημένες. Αλλά στον αιώνα των εθνικισμών (19ος) ήδη ξεχώρισαν οι «Ρουμανίζοντες» και οι «Γραικομάνοι». Οι Αρμάνοι -παρά την επικρατούσα σήμερα εντύπωση στην Ελλάδα- δεν ήταν αποκλειστικά κτηνοτρόφοι.

Πολλοί εξ αυτών ήταν αστοί. Ασχολήθηκαν με το εμπόριο και μάλιστα κυριάρχησαν στις οθωμανικές εμπορικές οδούς ιδίως στη (σημερινή) βόρεια Ελλάδα. Ενώ στις περιοχές γύρω από τα σημερινά σύνορα με τη Φυρομία οι Βλάχοι ανέπτυξαν τη σηροτροφία, πλούτισαν και έτσι ήρθαν πιο εύκολα σε επαφή με την εμπορική γλώσσα της εποχής, τα ελληνικά.

Μέλη του ορθόδοξου μιλιέτ και χωρίς σύνορα με κάποια «μητέρα - πατρίδα» επηρεάστηκαν από τον ελληνικό εθνικισμό και ενσωματώθηκαν. Αυτό ήταν μάλλον ένα τυχαίο γεγονός (και όχι υποδηλωτικό της ανωτερότητας του ενός εθνικισμού σε βάρος του άλλου), αφού και σε άλλες βαλκανικές χώρες οι Βλάχοι έδειξαν αξιοσημείωτη ικανότητα ενσωμάτωσης στους δημογραφικά ισχυρότερους. Έτσι, πολλοί από αυτούς ακολούθησαν τους Βούλγαρους αποσχιστές του Πατριαρχείου και άλλοι υιοθέτησαν πλήρως την ιδέα περί ρουμανικής καταγωγής (τα «Κουτσοβλαχικά» προκάλεσαν στις αρχές του περασμένου αιώνα τη γνωστή ελληνο-ρουμανική κρίση). Οι «ιστροβλάχοι» στην Κροατία και οι μογλενίτες Βλάχοι παρουσίασαν γλωσσολογικές και άλλες διαφοροποιήσεις. Τέλος, στην Αλβανία (γύρω από τη μυθική Μοσχόπολη) οι «Βλάχοι» εξωθήθηκαν να αποτελέσουν το πρόπλασμα του ιταλικού πριγκιπάτου της Πίνδου στη διάρκεια της Κατοχής.

Ο Thede Kal αποδομεί επίσης έναν ακόμη μύθο, αυτόν της υποτιθέμενης αρχέγονης διγλωσσίας των Βλάχων. (Ο μύθος αυτός κατασκευάστηκε για να εξηγήσει περίπου γονιδιακά τη συνύπαρξη και τελικά την πλήρη ενσωμάτωση των Βλάχων στο σύγχρονο ελληνικό κράτος. Υπενθυμίζεται σχετικά πως πρόσφατα υπήρξαν και «ανθρωπολογικές μετρήσεις κρανίων Βλάχων» από καθηγητή ανθρωπολογίας που «απέδειξαν» την «ελληνικότητά» τους. Ποιος τους το ζήτησε άραγε; Δεν αρκεί ο αυτοπροσδιορισμός;)

Ο Thede Kal στην έξοχη έρευνά του δεν χρειάστηκε τη συνδρομή καμιάς θεωρητικής κακομοιριάς.

Info

- Thede Kal, «Για την ταυτότητα των Βλάχων», Αθήνα 2009, εκδ. Βιβλιόραμα

- Κ. Τσιτσελίκη (επιμ.), «Γλώσσες, αλφάβητα και εθνική ιδεολογία στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια», Αθήνα 1998, εκδ. Κριτική

- Ιάκωβου Μιχαηλίδη, «Οι μετακινήσεις των σλαβόφωνων πληθυσμών, ο πόλεμος των στατιστικών», Αθήνα 2003, εκδ. Κριτική

- Λ. Μπαλτσιώτη, Ε. Καραντζόλα, Α. Ιωαννίδου, Λ. Εμπειρίκου, Σ. Μπέη Δ. Χριστόπουλου, «Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα», Αθήνα 2001, εκδ. Αλεξάνδρεια.

